

บทที่ 5

วิชาการ์ผลการศึกษา

1. ความหลากหลายของชนิด

ผลการศึกษาความหลากหลายของชนิดของด้วงมูลสัตว์ระหว่างป่าสมบูรณ์ และป่าที่ถูกрубกวน ในเขตราชภัณฑ์สัตว์ป่าโขนงช้าง พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ จากด้วงมูลสัตว์ทั้งหมด 20 ชนิดมีด้วงมูลสัตว์ที่พบร่วมกันระหว่างป่าทึ่งสอง 13 ชนิดและอีก 7 ชนิดพบเฉพาะในป่าสมบูรณ์ และไม่มีด้วงมูลสัตว์ชนิดใดเลยที่พบเฉพาะในป่าที่ถูกрубกวน และเมื่อทดสอบด้วยค่าความหลากหลายพบว่าป่าสมบูรณ์มีความหลากหลายของแหล่งที่อยู่ จากการศึกษาด้วยค่าความหลากหลายของมูลสัตว์ป่า (Whitmore, 1975 และ Hanski และ Cambefort, 1991) จากการศึกษาข้อมูลสังคมของพรรณพืชในบริเวณเขตราชภัณฑ์สัตว์ป่าโขนงช้าง โดยประมาณ (2541) พบว่า ลักษณะโครงสร้างสังคมพืชเด่นในป่าสมบูรณ์บริเวณพื้นที่ศึกษา ได้แก่ วงศ์สัตด้า (Euphorbiaceae) วงศ์ไม้กระดังงา (Annonaceae) วงศ์ไม้กระทุ่ม (Rubiaceae) และวงศ์ไม้ขาง (Dipterocarpaceae) เป็นต้น พืชมีลำต้นขนาดค่อนข้างโต ทรงพุ่มน้ำมีการแผ่กว้างทำให้แสงส่องผ่านลงสู่พื้นดินได้น้อย ทำให้มีพืชชั้นล่างน้อยชนิด ต่างจากป่าที่ถูกрубกวนในพื้นที่ศึกษาซึ่ง หักยา (2543) รายงานว่าส่วนใหญ่เป็นไม้ขนาดเล็ก วงศ์ไม้เป็นพืชโตรเร็ว เช่น วงศ์มะเดื่อ สำหรับพืชพื้นดินพองอยู่อย่างหนาแน่น โดยพืชพื้นดินได้แก่ วงศ์ขิง และวงศ์ขอน เป็นต้น โครงสร้างสังคมพืชระหว่างป่าสมบูรณ์และป่าที่ถูกрубกวนซึ่งมีความแตกต่างกันดังกล่าวอาจส่งผลโดยตรงต่อโครงสร้างสังคมสัตว์ที่อาศัยป่าเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งอาหาร มีรายงานว่าปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อด้วงมูลสัตว์ ได้แก่ มูลสัตว์ (Young, 1978 ; Heinrich และ Bartholomew, 1979 ; Peck และ Forsyth, 1982) และมูลสัตว์ถูกกำหนดโดยชนิดของสัตว์ป่าซึ่งมีความสัมพันธ์ทางอ้อมกับชนิดอาหาร การศึกษาของ อนุกูล และคณะ (ปป) รายงานสัตว์ป่าในเขตราชภัณฑ์สัตว์ป่าโขนงช้างว่า กลุ่มของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่พบมากได้แก่ หมูป่า (*Sus scrofa*) เก้ง (*Muntiacus muntjak*) กวาง กลุ่มของหมูต่างๆ ลิง

และค่าง เป็นต้น และจากการสำรวจเพิ่มเติมในการศึกษาครั้งนี้จากมูลธรรมชาติ รอยเท้า และการปรากฏตัวให้เห็นของสัตว์ป่าพบว่า สัตว์ป่าที่พบอยู่ภายในป่าสมบูรณ์ส่วนใหญ่ ได้แก่ หมูป่า กวาง เก้ง ลิง ค่าง อีเห็น และกลุ่มของหนูชนิดต่างๆ ในขณะที่หมูป่า กวาง เป็นกลุ่มสัตว์ส่วนใหญ่ที่พบในป่าที่ถูกครอบครอง จากสาเหตุดังกล่าวจะเห็นว่า เมื่อโครงสร้างของป่าแตกต่างกันย่อมส่งผลให้ความหลากหลายของแหล่งที่อยู่และสัตว์ป่าที่เข้ามาใช้พื้นที่ แตกต่างกันไปด้วย มูลที่เกิดจากสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ก็หลักหลาดด้วยเช่นกัน ความหลากหลายและความชุกชุมของค้างนูกลสัตว์จึงได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากความหลากหลายและความชุกชุมของประชากรสัตว์ป่า รวมทั้งชนิดของพรรณพืชที่เป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่า นั้น

นอกจากนี้รายงานว่าปัจจัยทางกายภาพ ได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น และชนิดของดิน มีผลโดยตรงต่อค้างนูกลสัตว์ และยังมีผลทางอ้อมต่อมูลสัตว์ป่าที่เป็นแหล่งอาหารของค้างนูกลสัตว์อีกด้วย (Klein, 1989 ; Halfitter et al, 1992 และ Estrada et al, 1993) มูลสัตว์ป่าเป็นแหล่งอาหารโดยตรงต่อค้างนูกลสัตว์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ปัจจัยทางกายภาพที่ไม่เหมาะสมทำให้มูลสัตว์เหล่านั้นลดคุณค่าลง ไปย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ค้างนูกลสัตว์ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากมูลนั้นได้ (Young, 1978 ; Heinrich และ Bartholomew, 1979 ; Peck และ Forsyth, 1982) พบว่าในบริเวณป่าสมบูรณ์ของพื้นที่ศึกษา มีโครงสร้างสังคมพืชที่ซับซ้อน ต้นไม้ใหญ่ ทำให้แสงส่องถึงพื้นดินลงได้น้อย ผลอาจมีผลให้การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิและความชื้นในรอบวันน้อยกว่าป่าที่ถูกครอบครองซึ่งมีโครงสร้างป่าไม้ซับซ้อนและแสงส่องถึงพื้นดินลงได้มากกว่า มีผลให้อุณหภูมิและความชื้นในป่าที่ถูกครอบครองแตกต่างกันมากในรอบวัน จากสาเหตุดังกล่าวอาจชี้ว่า ความหลากหลายของแหล่งที่อยู่ ความหลากหลายของสัตว์ป่า และปัจจัยทางกายภาพที่เหมาะสม มีส่วนทำให้ความหลากหลายของชนิดและความชุกชุมของค้างนูกลสัตว์มีความแตกต่างกันระหว่างป่าสมบูรณ์และป่าที่ถูกครอบครอง

การศึกษาครั้งนี้ค้างนูกลสัตว์ที่มีความหลากหลายของชนิดมากที่สุดคือ สถาล *Onthophagus* พันทั้งหมด 12 ชนิด โดยที่ *Onthophagus* 5 ชนิดพบเฉพาะป่าสมบูรณ์เท่านั้น ตัวค้างนูกลสัตว์อีก 2 ชนิดที่พบเฉพาะป่าสมบูรณ์ได้แก่ *Microcopsis reflexus* และ *Oniticellus tessellatus* โดยค้างนูกลสัตว์ที่พบเฉพาะในป่าสมบูรณ์นั้นมี Functional groups เป็นแบบ Tunnerer เกือบทั้งหมด ยกเว้น *Oniticellus tessellatus* ที่มี Functional groups

เป็นแบบ Dweller สาเหตุที่พบด้วยมูลสัตว์ทั้ง 7 ชนิดเฉพาะในป่าสมบูรณ์อาจเนื่องมาจากการจำเพาะเจาะจงต่อมูลสัตว์ป่าบางชนิดที่ไม่พบในป่าที่ถูกมนุษย์แทรกแซง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยมูลสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสะแกราชที่มีโครงสร้างป่าที่แตกต่างกัน พบว่า ด้วยมูลสัตว์บางชนิดมีความจำเพาะเจาะจงกับสัตว์ป่าบางชนิดและป่าบางชนิดเช่นกัน (Hanboonsong, 1998)

ด้วยมูลสัตว์กลุ่มที่พบทั้งสองป่าได้แก่ ด้วยมูลสัตว์สกุล *Copris* คือ *C. carinicus* และ *C. spinator* ด้วยมูลสัตว์ชนิดทั้งสองชนิดนี้มี Functional groups เป็นแบบบุคคลอย่างมากได้ก่องมูล (Tunneller) เป็นกลุ่มที่ช่วงเวลาหากินในตอนกลางคืน (nocturnal) เพื่อลดการแก่งแย่งในช่วงเวลากลางวัน โดยด้วยมูลสัตว์กลุ่มนี้เป็นองค์ประกอบหลักของด้วยมูลสัตว์ที่หากินในช่วงเวลากลางคืนในการบริโภคเนื้อขวากและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสะแกราช (Davis, 1993 และ Hanboonsong, 1998) และจากการศึกษาลำดับการกิน (trophic level) ของด้วยมูลสัตว์สกุลนี้ พบว่าสามารถใช้แหล่งอาหารได้ทั่วไป (generalist) กล่าวคือ สามารถปรับรูปแบบการกินจากมูลสัตว์มากินชาփีชและสัตว์ได้ในสภาพที่ขาดมูลสัตว์ (Hanski, 1983) จากการปรับตัวดังกล่าวทำให้ *Copris* เป็นกลุ่มเด่นที่สามารถพบได้ทั้งสองป่า

2. การเปลี่ยนแปลงด้วยมูลสัตว์ตามถูกกาลและชนิดของป่า

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงตามถูกกาลและชนิดของป่าพบว่า ถูกกาลมีผลต่อจำนวนตัวของด้วยมูลสัตว์โดยจะพบด้วยมูลสัตว์มีความชุกชุมในถูกร้อนมากกว่าถูกฝนแต่ไม่มีผลต่อชนิดของด้วยมูลสัตว์ สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของ Paarmann และ Stork (1987) ซึ่งรายงานว่าถูกกาลจะทำให้เกิดความแปรผันของจำนวนตัวด้วยมูลสัตว์ในพื้นที่ขนาดเล็กมากกว่าพื้นที่ขนาดใหญ่ ผลของถูกกาลที่มีต่อด้วยมูลสัตว์อาจอธิบายได้ดังนี้ เนื่องจากในถูกฝนน้ำฝนจะเป็นตัวชะล้างให้มูลสัตว์สลายอย่างรวดเร็วเป็นการลดโอกาสที่ด้วยมูลสัตว์จะพบกับมูลน้ำ และด้วยมูลสัตว์บางชนิดมีพฤติกรรมในการวางแผนไว้ในก้อนมูลระดับผิวดินและโอกาสที่น้ำฝนทำให้เกิดความเสียหายแก่ไข่น้ำยอนมีมากกว่า (Hanski และ Cambefort, 1991) และการศึกษาของ Davis (1996) และ Davis (2000) พบว่าด้วยมูลสัตว์บางชนิดต้องการแหล่งที่อยู่ที่มีอุณหภูมิสูงและความชื้นในดินต่ำเพื่อการอยู่รอดที่ดีขึ้นของตัวอ่อน

และเมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงจำนวนตัวของด้วงมูลสัตว์แต่ละชนิดในฤดูกาลที่แตกต่างกัน พบว่า ด้วงมูลสัตว์ *Sisyphus* ทึ้งสองชนิดและ *Paragymnopleurus maurus* พบรูปในช่วงฤดูร้อนมากกว่าฤดูฝน เนื่องจากด้วงมูลสัตว์ทึ้งสองสกุลข้างต้นมี Functional groups เป็นแบบ Roller เมื่อยังกินและออกหากินในช่วงกลางวัน โดยในช่วงฤดูร้อนระยะเวลาที่ด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้ใช้ในการเคลื่อนย้ายมูลจนหมดอยู่ในช่วงระยะเวลาประมาณ 2 – 24 ชั่วโมง ด้วงมูลสัตว์ทึ้งสองสกุลนี้ต้องการแหล่งที่อยู่ที่มีอุณหภูมิค่อนข้างสูง และความชื้นต่ำสำหรับการเจริญของตัวอ่อน (Doube, 1990 และ Davis, 1996) นอกจากนี้ ด้วงมูลสัตว์สกุลดังกล่าว ยังวางไข่ภายในก้อนมูลและฝังก้อนมูลบริเวณผิวดิน และเมื่อฟันตอกโอกาสที่ก้อนมูลจะเกิดความเสียหายจากน้ำฝนเป็นไปได้มากกว่าในช่วงฤดูร้อน (Hanski และ Cambefort, 1991) ดังนั้นฤดูร้อนจึงมีความเหมาะสมต่อการเพิ่มจำนวนของด้วงมูลสัตว์ที่เป็น Roller ได้มากกว่าในฤดูฝน แตกต่างจากสกุล *Copris* ซึ่งพบจำนวนตัวในฤดูฝนมากกว่าในฤดูร้อน ด้วงมูลสัตว์กลุ่มนี้มี Functional groups เป็นแบบ Tunneller ออกหากินในช่วงกลางคืน บุดโทรศากายได้ก่องมูลเพื่อนำมูลมาเป็นแหล่งที่อยู่ของตัวอ่อน สาเหตุที่พบเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก 2 สาเหตุคือ 1) การแก่งแย่งที่เกิดขึ้นภายในก้อนมูล พบว่า ด้วงมูลสัตว์สกุลนี้เป็นสกุลที่มีความสามารถในการแก่งแย่งได้ดี จากการศึกษาของ Doube (1990) พบว่า กลุ่ม Tunneller ขนาดของลำตัวใหญ่กว่าสกุล *Onthophagus* ที่เป็น Tunneller เมื่อยังกิน จึงทำให้ *Copris* ต้องปรับตัวไปใช้มูลสัตว์ป่าที่ออกหากินในตอนกลางคืน ประกอบกับจำนวนตัวของด้วงมูลสัตว์ในสกุลที่เป็น Roller ซึ่งหากินกลางคืนมีจำนวนลดลงในช่วงฤดูฝน 2) สาเหตุจากพฤติกรรมการสร้างรัง และวางไข่กล่าวคือ ด้วงมูลสัตว์สกุล *Copris* จะวางไข่ลึกลงไปได้ผิดวัด ทำให้น้ำฝนไม่สร้างความเสียหายแก่ไข่ภายในมูล ประกอบกับในฤดูฝนพื้นดินมีความอ่อนนุ่มมากกว่าในฤดูร้อน (Doube, 1990 ; Hanski และ Cambefort, 1991 และ Davis, 1996) สำหรับด้วงมูลสัตว์ในสกุล *Onthophagus* พบรูปคลอดทึ้งปีและมีจำนวนตัวที่ไม่แตกต่างกันระหว่างฤดูร้อนและฤดูฝน โดยด้วงมูลสัตว์สกุลนี้มี Functional groups ที่เป็น Tunneller แต่สามารถบุดโทรศากายได้ลึกกว่าและใช้ระยะเวลาในการเคลื่อนย้ายมูลตัวอย่างรวดเร็วกว่าด้วงมูลสัตว์สกุลอื่น (Doube, 1990) ทำให้ด้วงมูลสัตว์สกุลนี้เป็นสกุลที่พบได้ทั้งสองฤดูกาล

ในทางกลับกันเมื่อพิจารณาผลของชนิดของป่าพบว่า ป่าที่มีความแตกต่างกันจะส่งผลให้ชนิดด้วยมูลสัตว์มีความแตกต่างกันด้วย แม่นผลต่อความแตกต่างของจำนวนตัวของด้วยมูลสัตว์เฉพาะในช่วงฤดูร้อนเท่านั้น โดยไม่มีผลต่อจำนวนตัวในฤดูฝน สาเหตุอาจเนื่องมาจากการด้วยมูลสัตว์บางชนิดมีความจำเพาะเจาะจงต่อมูลสัตว์ป่าบางชนิด โดยจะเห็นได้จากการศึกษาของ Estrada และคณะ (1993) ในป่าดินซีน ประเทศไทยเม็กซิโก พบว่าด้วยมูลสัตว์บางชนิดจำเพาะเจาะจงต่อมูลของสัตว์กินพืชเท่านั้น (Herbivore) และบางชนิดจำเพาะเจาะจงต่อมูลของสัตว์ที่กินทั้งพืชและสัตว์ (Omnivore) และจากการศึกษาของ Hanboonsong (1998) พบว่าโครงสร้างป่าที่ต่างกันทำให้พืชอาหารของสัตว์ป่าแตกต่างยื่อมทำให้สัตว์ป่าและมูลสัตว์แตกต่างกัน

3. การแพร่กระจายตามระยะทาง

ผลการศึกษาการแพร่กระจายตามระบบทางของด้วงมูลสัตว์จากป่าที่ถูกกรงกวนถึงป่าสมบูรณ์พบว่า จำนวนชนิดของด้วงมูลสัตว์ในป่าที่ถูกกรงการกระจายสมำเสมอตลอดระยะเวลา ($b = 0.0001$) แต่เมื่อเข้าสู่บริเวณรอบต่อระหว่างป่าทึ่งสอง (900 ถึง 1,050 เมตร) จำนวนชนิดของด้วงมูลสัตว์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ($b = 0.0263$) หลังจากนั้นเมื่อเข้าสู่ป่าสมบูรณ์จะมีการแพร่กระจายสมำเสมอในป่าสมบูรณ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า โครงสร้างพาราณพืชในป่าทึ่งสองมีความแตกต่างกับบริเวณรอบต่อ พนว่า บริเวณรอบต่อมีโครงสร้างพืชที่มีขนาดเล็ก พืชพื้นล่างจำนวนมาก และพันพืชที่มีหนามอญื่อย่างหนาแน่น และจากการสังเกตุพบว่าทั้งหมดมูลของสัตว์บางชนิดเป็นจำนวนมาก เช่น หมูป่าและกวาว โดยสามารถอธิบายผลการศึกษาได้ว่า บริเวณรอบต่อระหว่างป่าทึ่งสองจะเป็นตัวกีดขวางหรือแบ่งแยกชนิดด้วงมูลสัตว์บางชนิดระหว่างป่าทึ่งสองให้มีความแตกต่างกัน และอีกสาเหตุอาจเนื่องมาจากการบริเวณรอบต่อเป็นที่อยู่อาศัยหรือแหล่งภัยของสัตว์ป่าบางชนิดที่เข้ามาใช้ในพื้นที่ทำให้มูลที่เกิดจากสัตว์ป่ามีความหลากหลายมากขึ้น ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ในป่าที่ถูกกรงกวนมีด้วงมูลสัตว์ 13 ชนิดและเพิ่มขึ้นเป็น 20 ชนิดเมื่อเข้าสู่ป่าที่สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Hanski (1983) บนเกาะบอร์เนียวที่ศึกษาเกี่ยวกับการแพร่กระจายตามระบบความสกปรกป่าที่เปลี่ยนแปลงไป พนว่า จำนวนชนิดของด้วงมูลสัตว์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากป่าที่เกิดจากป่าที่ถูกกรงกวนถึงป่าที่มีความชื้นมากขึ้น

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาการแพร่กระจายตามระบบทางของด้วงมูลสัตว์บางชนิดที่น่าสนใจ ได้แก่ ด้วงมูลสัตว์ *Sisyphus thoracicus* โดยการศึกษาของ Davis (2000) พบด้วงมูลสัตว์ *S. thoracicus* มีจำนวนตัวภายในป่าที่ถูกรบกวนมากกว่าป่าสมบูรณ์มาก การศึกษาครั้งนี้พบว่า ด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างป่าทึบสองซึ่งให้ผลขั้ด แม้แต่กับการศึกษาที่ผ่านมา โดย Davis สรุปว่า ด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้เป็นดัชนีที่ดีสำหรับบ่งชี้สภาพป่าที่ถูกรบกวนมาก เนื่องจากด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้มีความต้องการสภาพแวดล้อมที่มีแสงค่อนข้างมากและความชื้นต่ำ ความแตกต่างของผลการศึกษาทั้งสองอาจเนื่องมาจากการศึกษาของ Davis (2000) นั้น สภาพของโครงสร้างป่าแตกต่างกับการศึกษาครั้งนี้ โดย Davis ศึกษาป่าที่เกิดจากการบุกรุกอย่างต่อเนื่องเปรียบเทียบกับป่าสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสภาพป่าที่ต่างกันมากและอาจส่งผลให้ด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้แตกต่างกันอย่างชัดเจน ซึ่งต่างกับการศึกษาครั้งนี้ที่เปรียบเทียบระหว่างป่าที่ถูกรบกวนที่ฟื้นตัวจากการบุกรุกมากกว่า 10 ปีกับป่าสมบูรณ์ การศึกษาของ นฤมล (2539) และ หัทธา (2543) โครงสร้างป่าที่ถูกรบกวนในเขตภูเขาพันธุ์สัตว์ป่าโคนงาช้าง เป็นป่าที่เริ่มนิการฟื้นตัวมากแล้ว โดยโครงสร้างสังคมพรรณพืชประกอบด้วย พืชวงศ์ Euphorbiaceae วงศ์ Moraceae และวงศ์ Annonaceae เป็นต้น และมีเปอร์เซ็นต์การปกคลุมเรือนยอดประมาณ 60. 87 เปอร์เซ็นต์ และมีพืชบางชนิดที่เป็นพืชบุกนำได้แก่ พลับพลา ยอดเดือน หลอดเดือน เป็นต้น แสดงว่าป่าที่ถูกรบกวนมีขบวนการเปลี่ยนมากกว่าระยะที่ถูกรบกวนในช่วงแรก ๆ

สำหรับด้วงมูลสัตว์ในสกุล *Onthophagus* มีความหลากหลายของชนิดมากที่สุดและส่วนใหญ่สามารถแพร่กระจายได้ตลอดระยะเวลา Hanski (1983) รายงานว่าสาเหตุที่พบด้วงมูลสัตว์ในสกุลนี้มากที่สุด เมื่อจากด้วงมูลสัตว์สกุลนี้สามารถปรับตัวได้ดีกับแหล่งที่อยู่เกือบทุกรูปแบบและมี Functional groups ที่หลากหลาย ด้วงมูลสัตว์ที่น่าสนใจหนึ่งในกลุ่มนี้คือ *Onthophagus* sp.2 จากข้อมูลความชูกชุมพบว่า ด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้มีความชูกชุมแตกต่างกันระหว่างป่าสมบูรณ์และป่าที่ถูกรบกวน และจากรูปแบบการแพร่กระจายของด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้ ทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นกล่าวคือสามารถพบด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้ภายในป่าที่ถูกรบกวนได้ตลอดระยะเวลาแต่มีจำนวนน้อยมาก และเมื่อเข้าสู่ป่าสมบูรณ์พบการแพร่กระจายในจำนวนที่มากกว่าอย่างชัดเจนตลอดระยะเวลา ด้วงมูลสัตว์ชนิดนี้คาดว่าจะเป็นชนิดใหม่ของโลกซึ่งอยู่ระหว่างการตรวจสอบยืนยันจึงยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับนิเวศวิทยาและ Functional groups ซึ่งสมควรจะได้รับการศึกษาโดยละเอียดต่อไป